

İya Aptaraşvili

Məktəb mühitində ikinci dilin tədrisinin psixoloji amilləri

ABSTRAKT

Qarşıdakı tədqiqatın məqsədi dilin gerçəkləşdirilməsinin qeyri-rəsmi mühiti müşayiət edən rəsmi dərs mühitində gürcü dilinin ikinci dil kimi mənimsənilməsinin psixoloji amillərini öyrənmək idi. Tədqiqatın nəzəri əsası ikinci dilin tədrisində Mülerin sosial-koqnitik modeli (1997) təqdim edirdi. Tədqiqat üçün xüsusi olaraq şagirdlər və müəllimlər üçün alət hazırlandı. Qeyd edilən fəndə (gürcü dilində) şagirdin ikinci dil üzrə bilik səviyyəsi onun akademik qiyməti ilə və müəllimlərin sorğu göstəriciləri ilə qiymətləndirildi. Tədqiqatda Tbilisi şəhərinin qeyri-gürcüdülli məktəbləri və ikibölməli (gürcü-rus) məktəblərinin rus şöbəsinin bir neçə sinifləri iştirak edirdilər. Göstəricilərin statistik analizi nəticəsində ikinci dilin tədrisinin nailiyyətlərinə-nailiyyətsizliklərinə təsir göstərən növbəti əsas amillər müəyyən olundu: inteqrasiya motivasiyası, instrumental motivasiya, fərdi dil qabiliyyətini qiymətləndirmək, şagirdin məktəb konsepti.

Giriş

Bütün coğrafi sərhədləri və münasibətlərdə etno-mədəni baryeri aşan müasir cəmiyyət bir çox tələbləri, eləcə də multilingvist təhsilin zərurətini irəli sürür.

Ailədə, məktəbəqədər təhsil müəssisələrində və məktəblərdə tərbiyə və təlimin əsas məqsədlərini uşağın fərdi və elmi (koqnitik) inkişafı təqdim edir. İnkişafın əhəmiyyətli aspektlərindən biri nitqə sahib olmaq və dili öyrənməkdir. Dil sosiallaşdırmanın əsas alətidir. Bunun üçün də onu mükəmməl şəkildə bilmək sosial-mədəni məkanda insanların inteqrasiyasına səbəb olur. Bu, bir çox hallarda ikinci dilə və ya xarici dilə sahib olmağı tələb edir.

İnsan tərəfindən ikinci dilin və ya xarici dilin istifadəsi yalnız məişət və ya ədəbi sahə ilə əhatə olunmur. O, eləcə də yalnız anlama və ya dərk etmə səviyyəsində dilə sahib olmanı nəzərdə tutmayan insanın peşəkar həyatında da fəaldır. O, eləcə də aktiv verbal ünsiyyət funksiyasını da nəzərdə tutur. Demək olar ki, hər ikinci müasir insan

minimal olaraq, onun yaşadığı mühitdən və ya peşəkarlığından irəli gələrək iki dilə sahibdir.

Hal-hazırda ikidilli, çoxdilli təhsil problemi əhəmiyyətli və çətinləşdiricidir. Onun müxtəlif aspektləri öyrənilmişdir və indi də başqa-başqa alimlər tərəfindən öyrənilir: R. Qardner, V. Lambert, K. Beyker, H. Dankel, U. Leopold, U. Makkey, Ç. Osqud, U. Vaynrayx, N. İmedadze, A. Leontyeva və s.

Elmi ədəbiyyatda ikidillik fenomeninin izahatına başqa-başqa yanaşma mövcuddur: biriləri ikidilliyi sosial hal kimi dövlətin təhsil və dil siyasətini təhlil edirlər. Bu isə onu nəzərdə tutur ki, dövlətdə başqa (ana dilində olmayan) dil mühitində yaşamaq istəyən milli azlıqların qarşısında əlbəttə ki, ünsiyyət məsələsi durur. Müvafiq olaraq əlaqə, ünsiyyət dili seçilir. Bu onu bildirir ki, ikidilli və ya çoxdilli təhsilin zərurətinə müasir cəmiyyətin beynəlmiləl mədəniyyəti səbəb olmuşdur.

Digər alimlərin yanaşmasına əsasən ikidillik sosial deyil, eləcə də fərdi haldır. Onun rolu və əhəmiyyəti insanın fərdi və elmi inkişafı kontekstində qiymətləndirilir.

Müvafiq olaraq təhsilin üstünlüyünün, fərdin peşəkar inkişafı tələblərinin birbaşa mütənasibliklə dilə sahibolma prosesinə və mexanizmin öyrənilməsinə olan maraq günü-gündən artır.

Ciddi tədqiqat fənnini ikinci dilin öyrənilməsində nailiyyətlərə - nailiyyətsizliklərə səbəb olan amillər, eləcə də psixoloji amillər təqdim edir.

Linqvistlər bir çox hallarda göstərirlər ki, istənilən mədəniyyətdə uşaqlar ana dilləri üzrə problemsiz şəkildə səriştəli bilgi əldə edirlər. Əlbəttə ki, əgər inkişaf pozuntularına və ətraf mühitin problemlərinə (tam təcridolma, kifayət qədər olmayan dil stimulları və s.) yer yoxdursa, amma ana dilini yaxşı bilmək o demək deyil ki, insan ikinci dili öyrəndikdə də belə bir nailiyyət əldə edə biləcəkdir, məqsədi ciddi də olsa, lazımi motivasiyası da olsa və təhsil üçün optimal mühit şərtləri olsa belə.

Məsələnin təhlili

Qarşıdakı tədqiqatın məqsədini rəsmi tədris (məktəb) mühitində ikinci dilin tədrisinin psixoloji amilləri təqdim edir, daha konkret olaraq isə *məktəb kontekstində, dərslər kontekstində və ailə - məktəb münasibətləri* (ailənin məktəb həyatına cəlb olunması) kontekstində.

Tədqiqatın nəzəri əsasını Müllərin məktəb mühitində ikinci dilin sosial-koqnitik modeli (1997), Albert Banduranın davranışın mərkəzi prediktorunun konsepti olaraq şəxsi effektivlik və eləcə də Lambertin, Klemanın və Qardnerin sosial-tərbiyəvi modelləri təqdim edir.

Tədqiqatın konseptual tərəfini anlamaq üçün qısaca olaraq hər bir modeli təhlil edək.

Lambertin modelinə (Lambert, 1974, 1979, 1981) əsasən ikinci dilə nailiyyətlə sahib olmağın əsas amili öz növbəsində ikinci / xarici dilin öyrənilməsində

eyniləşdirilmənin inkişafına səbəb olan (Identitätsentwicklung) motivasiyadır. İnsan həyatının əsas dəyərlərindən biri və özünü gerçəkləşdirmə vasitəsi olaraq çoxluğun dilini öyrənmək istəyi və hazırlığı Lambert üçün solumda inteqrasiyalı səmtləşməni təqdim edir. Məhz bu, inteqrasiya motivasiyasının (solumda inteqrasiyaya yönəlmək), onun modeldə əsas dəyişkənliyinin və ikinci dilin nailiyyətlə mənimsənilməsinin ön şərtidir. Lambert onu dilə sahib olmanın iqtisadi və praktiki üstünlüklərini vurğulayan instrumental motivasiyadan ayırır.

Qardnerin sosial-tərbiyəvi modeli (Qardner, 1979; 1985) müəyyən hissədə Lambertin modelinə əsaslanır, amma Lambertdən fərqli olaraq o, ikinci dilin tədrisinin kontekstində sosial-mədəni mühitin təsirini də təhlil edir.

O, ikinci dilə sahib olmanın səviyyəsinə təsir göstərən 4 əsas orta dəyişkənliyi ayırır. Bunlardır:

- ✓ intellekt;
- ✓ dil istedadı (qabiliyyət);
- ✓ motivasiya;
- ✓ dilin istifadəsinin vəziyyət üzrə qorxusu.

Bu dəyişkənliyin mədəni-sosial mühitə əsasən hər birinin təsiri müxtəlif ola bilər. Mono-mədəni, birdilli (anadilli) mühitdə ikinci dilin tədrisi əsasən tədris müəssisələrində, rəsmi dərslər kontekstində davam edir. Qardner ehtimal edir ki, dilin tədris istedadı və digər koqnitik amillərin təsiri özünü məhz bu cür rəsmi dərslər mühitində göstərir. Motivasiya amilinin isə, həm qeyri-rəsmi dərslər, eləcə də dərslər mühitində də müəyyən yükü vardır.

Qardnerin modelinə əsasən dil istedadının böyük əhəmiyyəti var, amma hər iki kontekstdə mono-mədəni mühitdə rolu daha böyükdür, nəinki bir- və çox-mədəni mühitdə.

Qardner "İkinci dildən istifadə etdikdə vəziyyət qorxusu" dəyişkənliyini daxil etməklə Lambertin modelini daha mükəmməl edir. Həqiqətən də tədqiqatlar (Qardner, 1985; Lalonde/Piersoni, 1983; Lalonde/Qardner, 1984) qorxu və ikinci dilin

nitqi istifadəsi arasında korelyasiyanın olduğunu sübut etmişlər. Daha sonralar aparılan tədqiqatlar (Qardner, Murkroft / Metorda, 1989) Qardnerə bunun vəziyyət üzrə qorxunun dəyişkənliyindən başqa heç nə olmadığını ehtimal etməyə imkan verdi, yəni digər dəyişkənliyin – “özünə inanmın” xüsusi təzahüründən başqa bir şey deyildir.

Klemanın sosial kontekstinin modeli sosial-mədəni mühitin əhəmiyyətini daha çox vurğulayır. O, Qardnerdən və Lambertdən inteqrasiyanın motivasiyası və vəziyyət üzrə qorxunun komponenti kimi dəyişkənliklər alır və onları öz modelində əhəmiyyətli şəkildə struktur dəyişkənlikləri kimi təhlil edir. Amma o, qorxu dəyişkənliyi altında təkcə dildən istifadə qorxusunu nəzərdə tutmur, eləcə də onu assimilyasiya qorxusu adlandırır, hansılarda ikinci dilin mənimsənilməsi halda ilk öncə mədəniyyəti və dili itirmək qorxusunu nəzərdə tutur və onun fikrincə düzgün yanaşma assimilyasiya qorxusu və inteqrasiya motivasiyası arasında ikinci dilin tədrisinin motivasiyasını və sonralar isə nəticəni müəyyən edir. Əgər assimilyasiya qorxusu inteqrasiya

motivasiyasından yüksəkdirsə, o zaman ikinci dilin tədrisinin motivasiyası da aşağıdır və müvafiq olaraq nəticə də - qeyri-effektivdir. Əgər inteqrasiyanın motivasiyası assimilyasiya qorxusundan yüksəkdirsə, o zaman ikinci dilin tədrisinin motivasiyası yüksəkdir və nəticə də effektivdir.

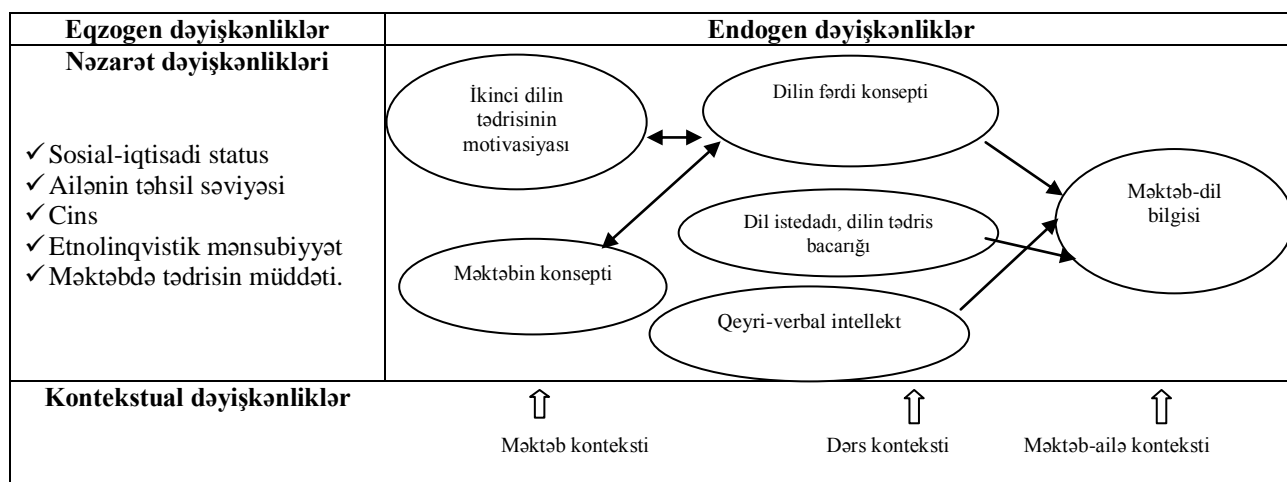
Və sonda, Müllerin sosial-koqnitik modeli öz-özlüyündə Lambertin, Qardnerin və Klemanın modellərini birləşdirir.

Müllərə əsasən məktəb mühitində ikinci dilin tədrisində nailiyyət növbəti iki əsas dəyişkənlikdən asılıdır:

- ✓ istedad (dili mənimsəmək istedadı və ümumi intellekt);
- ✓ məktəbdə dil konsepti.

Qeyd edilən modelə əsasən ən əhəmiyyətli dəyişkənlik – bu, şagirdin dil şəxsi konseptidir. Şagirdin „özünün dil konsepti“ – təcrübələrin müddətinin toplanmasının nəticəsində özünə inanmaq, özünə etimad göstərmək (Selbstvertrauen) özünün dil bacarıqlarına inamdır. Məhz onun əsasında şagirdin əldə etdiyi nəticələri daha dəqiq şəkildə əks edən dil imkanlarının dəqiq qiymətləndirilməsi mümkündür.

Müllerin sosial-koqnitik modeli

Yuxarıda təqdim edilən şəkildən görüldüyü kimi, ikinci dilin tədrisinin motivasiyası və məktəbin fərdi konsepti (uşaq tərəfindən özünün, bir şagird kimi qiymətləndirilməsi) birlikdə bir tərəfdən bu iki dəyişkənliklə qarşılıqlı təsirdə olan və digər tərəfdən məktəb dil bilgisi üçün

əhəmiyyətli prediktor olan şagirdin fərdi dil konseptini müəyyən edir.

Müllərə əsasən motivasiyanın dinamik aspektinin əhəmiyyəti ikinci dilin tədrisi nöqtəyi-nəzərindən şübhə altında deyil. Amma motivasiya dəyişkənliyi yalnız şagirdin öz dil imkanlarında inamı yüksək

oluğu zaman ikinci dilin əhəmiyyətli prediktorunu təqdim edir. Məhz bu, motivasiyanın konkret məqsədi üzrə səmtləşməyə səbəb olur. Müvafiq olaraq Müller hesab edir ki, müvəqqəti didaktik tərbiyəvi metodlar dil üzrə nailiyyəti əldə etməyi artırmaq üçün daha az effektivdir.

Gördüyümüz kimi yuxarıda verilən model ikinci dilin tədrisi prosesinə təsir göstərən əsas amilləri ayırır. Amma bu modellər onunla fərqlənirlər ki, mərkəzi və aparıcı amil olaraq müxtəlif dəyişkənliklər hesab edilir. Belə bir fərqli anlayış və vurğulara səbəb odur ki, modellərin empirik əsasını əhəmiyyətli şəkildə fərqlənən populyasiyalar üzərində aparılan tədqiqatlar qoymuşdur. Xarici dilin (fransız və ya ingilis) tədrisi kontekstində Lambert, Qardner və Kleman kanadalı və şimali amerikalı şagirdlər və tələbələr arasında tədqiqat apardılar. Müllərin tədqiqatında isə artıq uzun zaman İsveçrədə yaşayan emiqrant-şagirdlər iştirak edirdilər. Buna görə də onlar üçün inteqrasiyanın motivasiyası vacib deyil, çünki inteqrasiya müəyyən hissədə artıq baş vermişdir.

Tədqiqatın metodologiyası

Tədqiqatın məqsədi

Qarşıdakı tədqiqatın məqsədi qeyri-rəsmi mühitdə dilin gerçəkləşməsinə müşayiət edən Gürcü dilinin ikinci dil kimi mənimsənilməsinin psixoloji amillərinin rəsmi, dərslər mühitində öyrənilməsidir.

Bildiyimiz kimi Gürcüstan çoxmillətli ölkədir. 2002-ci ilin göstəricilərinə əsasən Gürcüstan əhalisinin 83,8%-ni gürcülər, 6,5 %-ni azərbaycanlılar, 5,7 %-ni ermənilər, 1,5 %-i ruslar, 0,9 %-ni osetinlər, 0,4%-ni yazıdlar, 0,3%-ni yunanlar, 0,2%-ni kistilər, 0,2% - ukraynalılar və 0,1 %-ni abxazlar təşkil edirlər. Dövlət dili gürcü dilidir və müvafiq olaraq etnik azlıqların nümayəndələri ictimai məktəbdə gürcü dilini, ikinci dil kimi öyrənirlər. Onun tədrisi əsasən rəsmi məktəb mühitində həyata keçirilir, yalnız bəzi hallarda qeyri-rəsmi tədris mühitinin yeri vardır. Bu mühit əsasən paytaxtda vardır, milli azlıqların kompakt yaşadıkları rayonlarda isə qeyri-rəsmi tədris mühiti ümumiyyətlə yoxdur.

Tədqiqatın məqsədlərindən irəli gələrək tədqiqat sahəsi paytaxtın qeyri-gürcüdülli ictimai məktəbləri ilə əhatə olunmuşdu, hansında şagirdlər gürcü dilini fənn kimi öyrənirdilər və eyni zamanda onların gürcüdülli sosisum şəklində dilə sahib olmalarının qeyri-rəsmi mühiti də vardır.

Tədqiqat metodu

Yuxarıda təsvir edilən modellərə əsaslanaraq növbəti əsas sahələri əhatə edən xüsusi sorğu kitabçası hazırlandı:

- ✓ eqzogen amillər: ümumi akademik davamiyyət, dil və etnik mənsubiyyət, gürcü dilinin tədrisinin müddəti və s.
- ✓ məktəb konteksti (məktəb administrasiyası ilə və digər məktəblərin nümayəndələri ilə);
- ✓ dərslər konteksti (şagird-müəllimin ünsiyyət amili, izahat üslubu, dərslər aparıcısı və s.);
- ✓ məktəb-ailə münasibətlərinin konteksti. (Ailənin cəlb olunması və gürcü dilinin tədrisi ilə əlaqədar münasibəti);
- ✓ şagirdin ikinci dilin tədrisi ilə əlaqədar özünü qiymətləndirməsi.

Hər sahə özünün relevant qaydalarından ibarətdir.

Sorğu kitabçası məktəbin 11-ci sinif şagirdləri üçün hazırlandı. 11-ci sinif onun üçün seçildi ki, bu yaşda uşağın demək olar ki, ümumi təhsili vardır, gürcü dilini ikinci dil kimi rəsmi mühitlərdə öyrənmişlər. Müvafiq olaraq dil bilgisinin nəticələri artıq üzdə olmalıdır. Həm də bu yaşda özünə inam və imkanların (müsbət və adekvat özünü qiymətləndirmə) formalaşması əhəmiyyətli mərhələdədir.

Tədqiqatın birinci mərhələsində şagirdlər sorğu kitabçasında verilən suallara fərdi olaraq cavab verdilər. İkinci mərhələdə onların gürcü dili üzrə bilik səviyyələri yoxlanıldı.

Dilin bilgisi məlum olduğu kimi nəzərdə tutur:

- ✓ qeyd edilən dildə nitqi;
- ✓ yazını;
- ✓ oxunu;
- ✓ dinləniləni anlamaq və dərk etmək.

Bizim halımızda qeyd eillənə əsasən ikinci dilə sahib olma səviyyəsi növbəti iki meyarla yoxlanılırdı:

- ✓ məktəbin akademik davamiyyətinə əsasən (illik qiymətlərə əsaslanaraq);
- ✓ Şagirdi verilən dörd dil aspektinə əsasən qiymətləndirən müəllimlərin xüsusi sorğu kitabçası ilə (bu halda da qiymətləndirmə 10 ballıq sistemlə həyata keçirilirdi).

Tədqiqat iştirakçıları

Tədqiqatda Tbilisi şəhərinin qeyri-gürcüdülli məktəbləri iştirak edirdi: № 43, 72, 75, 176 və ikibölməli (gürcü-rus) məktəblərin rus

bölməsinin bir neçə sinfi. Tədqiqatda cəmi 140¹ qeyri-gürcüdülli şagirdi iştirak edirdi.

Statistik analiz və nəticələr

Alınan göstəricilərin faktiki analizi nəticəsində (statistik proqramla SPSS 17 ilə) bir neçə əsas amil seçildi, hansıların çəkisi də ikinci dilin öyrənilməsində əhəmiyyətlidir:

Amillər → ↓ Qaydalar	İnteqrasiyanın motivasiyası	Özünün dil bacarığını qiymətləndirmək	İnstrumental motivasiya	Şagirdin şəxsi məktəb konsepti
Gürcü dili dövlət dilidir və Gürcüstanın hər bir vətəndaşı onu bilməlidir	.927			
Gürcü dilini bilmək vacibdir	.924			
Tez-tez gürcü dilində danışmağa çalışıram	.882			
Dostlarla ünsiyyətdə əsas danışq dili gürcü dilidir	.836			
İstənilən fikri ötürdükdə gürcü dilindən tam şəkildə istifadə edə bilərəm	.667			
Gürcü dilində məktəb nailiyyətləri mənim üçün vacibdir	.606			
Gürcü dilini bilmək mənə üstünlüklər verir	.602			
Yaxşı ünsiyyət qurmaq bacarığım var	.554			
Özümü Gürcü dilində söhbətdən saxlayıram, çünki mənə rişxənd etməklərindən qorxuram	.	.847		
Özümü Gürcü dilində söhbətdən saxlayıram, çünki hələlik lazımı şəkildə bilmirəm		.770		
Gürcü dilinə sahib olmaq kifayət qədər çətinidir		.599		

Ailəm hesab edir ki, gürcü dilini bilmək vacibdir			.831	
Gürcü dilini bilmək vacibdir ki, məktəbi bitirə bilim			.752	
Gürcü dilini bilmək vacibdir ki, ali məktəbə daxil ola bilim			.531	
Gürcü dilini mükəmməl bilmək gələcəkdə nailiyyət əldə etməkdə mənə yardım edəcəkdir			.568	
Ümumiyyətlə sinifdə özünü nə dərəcədə nailiyyətli şagird hesab edirsiniz				.554
Çalışqan şagirdəm				.845
Dərs prosesinə aktiv qoşulmuşam				.770
Oxumaq xoşuma gəlir				.707
Gürcü dilində sərbəst danışırım	.573			.434

Amillərin ayrılma metodu: əsas amillərin analizi.

Dövrənin metodu: promaks, Kayzer meyarı ilə.

Göstəricilərin statistik analizi göstərir ki, gürcü dilinin, ikinci dil kimi öyrənilməsinin əsas amilləri (dəyişkənliklərin dispersiyasının əhəmiyyətli hissəsi – göstəricilərin müxtəlifliyi 39.42 %) Qardnerin, Klemanın, Lambertin və Müllərin modellərində ayrılan amilləri ilə üst-üstə düşür.

➤ İnteqrasiya motivasiyası

Bu amilə ən çox təsiri növbəti qaydalar göstərir:

- ✓ Gürcü dili dövlət dilidir və Gürcüstanın hər bir vətəndaşı onu bilməlidir;
- ✓ Gürcü dilini bilmək vacibdir;
- ✓ Tez-tez gürcü dilində danışmağa çalışırım;

- ✓ Dostlarla ünsiyyətdə əsas danışmaq dili gürcü dilidir;
- ✓ Gürcü dilində sərbəst danışırım;
- ✓ Yaxşı ünsiyyət qurmaq bacarığım var. Belə ki, gürcü dilinin mənimsənilməsi nöqtəyi-nəzərdən, gürcü dilini dövlət dili və onu bilməyi vacib hesab edən və gürcü dilində danışmağa və gürcüdilli uşaqlarla dostluq etməyə çalışan şagirdlər yüksək nəticələri əldə edirlər. Dilin nailiyyətlə mənimsənilməsinə eləcə də yaxşı kommunikasiya bacarığı və gürcü dili bilgisinin ilkin səviyyəsi təsir göstərir.

➤ Şəxsi dil bacarığını qiymətləndirmək

Bu amil Müllərin dil konseptini təşkil edən əhəmiyyətli dəyişkənliyi təqdim edir. Ona növbəti qaydalar təsir göstərir:

- ✓ özümü Gürcü dilində söhbətdən saxlayıram, çünki mənə rişxənd etməklərindən qorxuram;
- ✓ Gürcü dilinə sahib olmaq kifayət qədər çətinidir.

Beləliklə, gürcü dilinin mənimsənilməsi nöqtəyi-nəzərindən gürcü dilini öyrənməyin çətin olduğunu hesab edən, gürcü dilində söhbət etməkdən çəkinən şagirdlərin aşağı nəticələri var, çünki onlar hesab edirlər ki, dili lazımi səviyyədə bilmirlər və rişxənd olunmaqdan qorxurlar.

➤ **Instrumental motivasiya**

Bu amilə növbəti qaydalar yüksək təsir göstərir:

- ✓ Ailəm hesab edir ki, gürcü dilini bilmək vacibdir;
- ✓ Gürcü dilini bilmək vacibdir ki, məktəbi bitirə bilim;
- ✓ Gürcü dilini mükəmməl bilmək gələcəkdə nailiyyət əldə etməkdə mənə yardım edəcəkdir;
- ✓ Gürcü dilini bilmək vacibdir ki, ali məktəbə daxil ola bilim.

Belə ki, gürcü dilinə sahib olmaq nöqtəyi-nəzərindən gürcü dili bilgisinin praktiki əhəmiyyətini dərk edənlər yaxşı nəticələr əldə edirlər.

➤ **Şagirdin məktəb konsepti** (uşaq tərəfindən özünü bir şagird kimi qiymətləndirməsi). Bu amil Müllərin dil konseptinin tərkib hissəsidir.

Bu amilə növbəti qaydalar təsir göstərir:

- ✓ Özümü nailiyyətli şagird hesab edirəm
- ✓ Çalışqan şagirdəm
- ✓ Gürcü dilində sərbəst danışırım
- ✓ Oxumaq xoşuma gəlir
- ✓ Dərs prosesinə aktiv qoşulmuşam

Belə ki, gürcü dilinin mənimsənilməsi nöqtəyi-nəzərindən özlərini müsbət qiymətləndirən və gürcü dilini öyrənməkdə daxili motivasiyaları olan şagirdlərin yaxşı nəticələri vardır.

Tədqiqat nəticəsində gürcü dilinin, ikinci dil kimi mənimsənilməsinə təsir göstərən psixoloji amillər təyin olundu. Dildə şagirdin akademik nailiyyət səviyyəsi ilə onların korelyativ əlaqəsi təyin olundu, xüsusilə də:

- ✓ inteqrasiyanın motivasiyası və şagirdin akademik nailiyyəti ($r = .576, p < .01$);
- ✓ fərdi dil bacarığını qiymətləndirmək və şagirdin akademik nailiyyəti ($r = .711, p < .01$);
- ✓ instrumental motivasiya və şagirdin akademik nailiyyəti ($r = .245, p < .01$);
- ✓ şagirdin məktəb konsepti və şagirdin akademik nailiyyəti ($r = .640, p < .01$);

Eləcə də gələcəkdə kəmiyyət analizi qaydalar səviyyəsində göstərdi ki, gürcüdə, ikinci dil olaraq, akademik davamiyyət daha yüksəkdir, nə zaman ki:

- ✓ şagirdin ətrafında (ailədə, dostlarının arasında və s.) gürcü dilində sərbəst danışan şəxs vardır ($F(2.207) = 25.50; p \leq .004$);
- ✓ valideyn övladının məktəb həyatında daha çox cəlb olunmuşdur ($F(2.472) = 28.21; p \leq .005$);
- ✓ valideyn gürcü dilini bilməyi vacib hesab edir ($F(2.08) = 7.39; p \leq .003$);
- ✓ şagird tez-tez başqa-başqa kontekstdə gürcü dilində danışır ($F(4.713) = 35.12, p \leq .001$);
- ✓ şagirdin pillə üzrə balı 8-i aşır ($F(1.54) = 4.51; p \leq .004$);
- ✓ şagird özünün növbəti nailiyyəti üçün gürcü dilini bilməyi vacib hesab edir ($F(3.22) = 11.531; p \leq .003$).

Nəticələr və tövsiyələr

Tədqiqatın nəticələri hipotezlə ehtimal edilən amillərin ikinci dilin tədrisinə təsirini təsdiq etdi. Tbilisinin qeyri-gürcüdülli məktəblərinin şagirdləri üçün əsas amillərdən biri inteqrasiya

motivasiyası oldu, amma instrumental motivasiyanın xüsusi yükü vardır. Şagirdin dil proqramının əhəmiyyətli şəkildə ikinci dilə sahib olmanın effektivliyini təyin edən nəticə də diqqətəlayiqdir. Şagirdin dil proqramı isə - valideynin və bütövlükdə ailənin cəlb olunması, müəllimin ixtisaslaşdırılması və şagirdin

təhsilə olan qarşılıqlı əlaqəsi xaricində təsəvvür edilməzdir. Tədris metodologiyası nöqtəyi-nəzərindən bu fakt özlüyündə düşündürücüdür: dərs necə planlaşdırılmalıdır, tədris üslubu və s. necə seçilməlidir ki, şagirdin biliyi onunla əlaqədə olsun.

ƏDƏBİYYAT

- Avrorin, 1972 - Аврорин В.А. Двухязычие и школа. // Проблемы двухязычия и многоязычия. М., Изд-во «Наука». 1972. стр. 49-62.
- Alen və Lambert, 1969 - Aellen C. & Lambert W. E. Ethnic identification and personality adjustments of Canadian adolescents of mixed English-French parentage. // Canadian Journal of Behavioral Science. 1969. № 1. p. 69-86.
- Barsuk, 2004 - Барсук Р.Ю. Основы обучения иностранному языку в условиях двухязычия. // Психологические основы обучения неродному языку. М., 2004. стр. 181-192.
- Beyker, 1993 - Baker C. Foundation of Bilingual Education and Bilingualism. Clevedon. 1993. 318 pag.
- Qardner, 1958 - Gardner, R. C. Social factors in second-language acquisition. Master's thesis, McGill University, 1958.
- Qardner, 1960 - Gardner, R. C. Motivational variables in second-language acquisition. Doctoral dissertation, McGill University, 1960.
- Qardner, 1972 - Gardner, R. C., & Lambert, W. E. (1972). Attitudes and motivation in second language learning. Rowley, Mass.: Newbury House.
- Qardner və Kalin, 1981 - Gardner, R. C., & Kalin, R. (Eds.) (1981). A Canadian social psychology of ethnic relations.
- Lambert, 1984 - Lambert W.E. On overview of issues in immersion education. // Studies on Immersion Education: A Collection for United States Educators. 1984. pag. 8-30.
- Lambert, 1962 - Lambert W. & Peal E. The Relation of Bilingualism to Intelligence. Psychological Monographic. Rowley, Mass. 1962. 76: pag. 1-23.
- Leopold, 1954 - Leopold W. A child's learning of two languages. Fifth Annual Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics. Washington, DC: Georgetown University Press. 1954. pag.19-30.
- Raku Cana, 2008 -Racu Jana, Language psychogenesis in mixed communication environments. Master's thesis, Chisinau Pedagogical State University, 2008

Ia Aptarashvili

Psychological factors of studying Georgian as a second language in schools

ABSTRACT

The goal of the presented research is to study psychological factors that influence Georgian as a second language acquisition in formal educational settings that might be accompanied with informal context. The theoretical background of the research is based on Muller social-cognitive model (1997). According to the research hypotheses, the questionnaire was designed for students and teachers. The research was conducted in Tbilisi public schools, where Georgian is a second language. 140 students and 12 teachers participated in the research. Students' level of knowledge was measured by their academic grades in the second language (Georgian language) and by their teachers' assessments. Results revealed some main factors that influence success in second language acquisition: integration, motivation, instrumental motivation, language skills self-esteem and student's school self-concept.